
Förmånsrätten och kreditmarknaden

Förmånsrätten reglerar olika borgenärs inbördes ställning i konkurs och den inverkar på beslut som företaget, borgenärerna eller konkursförvaltningen gör vid en konkurs eller vid en företagsrekonstruktion. Det är emellertid inte endast den lilla minoriteten av krisdrabbade företag som påverkas av förmånsrättslagstiftningen. Eftersom förmånsrätten avgör värdet på olika säkerheter som används vid kreditgivning spelar lagstiftningen även en fundamental roll för kreditförsörjningen till företag i allmänhet.

Förmånsrättskommittén vars uppgift var att utreda frågor om olika allmänna förmånsrätter i konkurs, lönegarantin, samt företagshypotekets ställning avgav sitt betänkande tidigare i år (SOU 1999:1, *Nya förmånsregler*). Ett av kommitténs huvudförslag är att inskränka den förmånsrätt som följer med företagshypotek. Företagshypotek används i stor utsträckning som säkerhet vid kreditgivning till mindre och medelstora företag. I sitt betänkande gör utredningen bedömningen att en större tonvikt på företagets återbetalningsförmåga vid kreditgivning åstadkommes genom en försvagning av företagshypoteket. Min huvudsakliga invändning mot utredningens förslag är att en försvagning av företagshypotekets kreditvärde kommer att försämra förutsättningarna för en långsiktig och stabil finansiering av små och medelstora företag. Det föreligger inte heller något mot-

satsförhållande mellan en noggrann kreditprövning och krav på säkerheter vid kreditgivning.

Kreditgivare har i allmänhet mindre information om verksamhetens framtida vinstutveckling och om risknivån jämfört med vad låntagaren har. Detta informationsproblem är som störst för de kreditgivare (banker) som ger långfristiga krediter. Dessa kreditgivare måste i sin kreditbedömning ha en långsiktig syn på kredittagarens förhållanden. Det räcker inte att studera kredittagarens aktuella ekonomiska styrka och sättet att sköta sina betalningar under den senaste tiden. Det är också nödvändigt att bedöma kredittagarens möjligheter att i framtiden betala igen lånet. Det är särskilt svårt att underbygga beslutet om långfristiga krediter till små och medelstora företag eftersom dessa företag har en begränsad historik. Om en långgivare är bristfälligt informerad om ett företags risk kan räntan inte anpassas efter risken för det specifika företaget utan man är tvungen att debitera ett risktillägg som motsvarar t ex risken i branschen överlag. En högre ränta på lånet kan emellertid leda till att låntagaren tar större risker. En högre ränta påverkar också urvalet av företag som söker kredit. Om banken kräver en hög ränta kommer de företag som söker kredit överlag att ha en mer riskfylld verksamhetsinriktning. Mindre riskfyllda företag eller projekt är inte lönsamma att finan-

siera till denna ränta. Under dessa omständigheter kan banken välja att avstå från att ge kredit och vissa företag kommer att få problem med att erhalla finansiering. Tillgången på kredit blir ransonerad.

Om banken emellertid tar säkerhet reduceras problemet med asymmetrisk information vad gäller företagets framtida vinstutveckling och risknivå. Omvänt gäller att ett försvagat företagshypotek leder till att problemen med asymmetrisk information försvåras och att banker hellre avstår från att bevilja krediter till vissa företag.

Om man studerar Sveriges ledande kreditupplysningsföretags (Uppl ynningcentralen) riskklassificeringssystem finner man att en mycket stor andel av de små och medelstora företagen är placerad i Riskklass 2, d v s de har en risk mellan 10 och 25 procent att gå i konkurs, träda i likvidation, inleda ackord eller ställa in betalningarna. Flertalet av dessa små och medelstora företag bör naturligtvis ha en långsiktig och stabil finansiering. De har god återbetalningsförmåga men är inplacerade i en hög riskklass eftersom de inte har någon nämnvärd historik. Enligt beräkningar som redovisas av utredningen behöver en bank erhålla ett risktillägg på i storleksordningen 20 procent vid en kreditförmedling utan säkerhet till dessa företag. Min bedömning är att en bank i en sådan situation väljer att avstå från att ge kredit istället för att låna ut och debitera ett risktillägg i denna storleksordning för att täcka en förväntad kreditförlust. Om däremot banken erhåller säkerhet av något slag sjunker riskpremien. Ju bättre kredit-säkerheten är, desto lägre blir lånekostnaden för kredittagaren och desto

mindre omfattning får kreditransoneringen av långfristiga krediter till små och medelstora företag.

De medel som skulle ha utlånats med företagshypotek som säkerhet kommer vid en försämring av företagshypoteket att kanaliseras på andra sätt till olika investeringsobjekt. Leasing- och factoringaktiviteten, belåningsgraden av pant och inteckningar och finansieringen med eget kapital kommer att öka. I första hand är det små eller medelstora företag som kommer att beröras vid en försämring av företagshypoteket. Krediter kommer i större utsträckning att kanaliseras till större och väletablerade företag och till företag som har en tillgångsmassa som ger en bättre realsäkerhet för krediter (fastigheter och andra panträtter i fast egendom). Eftersom andra kreditgivares position förbättras i motsvarande grad kan följden av ett svagare, eller avskaffat, företagshypotek också bli att leverantörer oftare, och till något förmånligare villkor, säljer på kredit åt riskfyllda företag. Men sådana eventuellt utökade handelskrediter kompenserar inte för bortfallet i den långfristiga finansieringen.

Ekonomisk analys visar således att en försämring av företagshypoteket leder till en ineffektivare kreditmarknad. Samtidigt kan en sådan förändring av förmånsrätten få en potentiell positiv effekt på konkursrealisationen och på företagsrekonstruktioner. Det finns alltså såväl för- som nackdelar med att ge prioritet till fordringar med kreditsäkerhet. Det är inte problemfritt att väga samman fördelar och nackdelar med kreditsäkerheter, framförallt för att dessa kan vara branschspecifika och även skilja

sig i olika faser för ett och samma företaget. Svårigheten att finna det "rätta" regelverket är uppenbar. Det är lagstiftarens dilemma.

Innebär detta att området är för mångfasetterat för att en effektiv lagstiftning skall kunna utformas? Naturligtvis inte. Ett mål med förmånsrätten bör vara att ge enskilda företag kontraktsalternativ så att de kan utnyttja de säkerheter som är lämpliga för dem. Om parterna ingår avtal om att lånekapital skall ställas till förfogande, och en variationsrik meny av säkerheter ställs till buds, kommer parterna att utforma effektiva avtal.

Den kontraktsteoretiska ansatsen leder till följande slutsats vad gäller

behovet av lagstiftning på förmånsrättens område: i avsaknad av kontraktsimperfectioner finns det inget behov av tvingande lagstiftning som urholkar värdet av företagshypoteket. Parterna kommer på egen hand att formulera effektiva kreditavtal med varierande grad av säkerhet i företagshypotek.

En reform på området bör ha siktet inställt på att ge företag och långgivare en variationsrik meny av kontraktsalternativ. En tvingande urholkning av företagshypoteket skulle vara en reform i motsatt riktning.

CLAS BERGSTRÖM